

фахівців період стабілізації може тривати досить довго: рік і більше. У цих випадках доречно говорити про настання професійної стагнації особистості.

7. Сенситивний період утворення професійних деформацій є кризи професійного становлення особистості. Непродуктивний вихід з кризи спотворює професійну спрямованість, ініціює виникнення негативної професійної позиції, знижує професійну активність. Ці зміни активізують процес утворення професійних деформацій.

Таким чином, виникає необхідність у визначенні основних способів подолання різних професійних деструкцій особистості, а також розробки програм профілактики, з метою попередження професійних деформацій.

Література:

1. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. В кн. Психология формирования и развития личности / Под ред. Л. И. Анциферовой. М. : Изд-во «Наука», 1981. С. 19-44.
2. Безносое П. Профессиональная деформация личности. СПб. : Речь, 2004. 272 с.
3. Зеер Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Кризисы профессионального становления личности // *Психол. журнал*, 1997. Т. 18, 6. С. 35-44.
4. Зеер, Э. Ф., Сыманюк Э. Э. Психология профессиональных деструкций." Учебное пособие для вузов. Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2005. 94 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий. М. : Академический проспект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. 336 с.
6. Маришук В. Л. Психологические основы формирования профессионально значимых качеств; Дис. д-ра психол. Наук. Л., 1982. 351 с.
7. Маркова А. К. Психология профессионализма. М., 1996. 308 с.

SECTION 3. MODERN PROBLEMS OF PSYCHOLOGICAL EDUCATION

Кобильченко В. В.,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник відділу освіти
дітей з порушеннями зору
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України

Омельченко І. М.,
доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу психолого-педагогічного
супроводу дітей з особливими потребами
Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна

НОВІТНІ МЕТОДОЛОГЕМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Донедавна спеціальна психологія була невід'ємною частиною дефектології- комплексної науки, що включала як різнобічне вивчення причин і механізмів розвитку, що відхиляється від норми, так і розробку науково обґрунтованих медико-психолого-педагогічних корекційних впливів стосовно дітей, що мають різні недоліки в психофізичному розвитку. Значущими для розвитку спеціальної психології є досягнення психологічної науки останніх років, обумовлені усе зростаючим впливом гуманістичної парадигми на уявлення про предмет і методологію психологічних досліджень.

Якщо природничо-наукова парадигма пропонує знаходити засоби виключення суб'єкта пізнання зі структури самого одержуваного знання (вимога об'єктивності), то гуманістична парадигма орієнтує на розуміння й розвиток самої особистості, її активності.

Класична психологія, яка існує в межах природничо-наукової парадигми, займається переважно тим, що є поганим в житті людини та у її відносинах з іншими людьми. Вона як би «забула» про сильні сторони, концентруючись на людських слабостях, орієнтується переважно на те, чого людині «не вистачає». Велика увага приділяється таким явищам як «хвороби», «дистреси» і т.д.

Згідно з М. Селігманом, сучасна психологія за своєю сутністю стала віктимологією. Людина розглядається в ній як принципово пасивна істота зі зниженою особистою відповідальністю й, так званою, «вивченою безпорадністю», коли вона стверджується в думці, що завжди буде жертвою інших людей або життєвих обставин [5].

Однак, у гуманітарній парадигмі людина не є жорстко детермінованою системою, не підкоряється суворим законам, а володіє здатністю до внутрішнього розвитку та свободою волі й виступає не рівною, не тотожною самій собі в кожен новий момент часу. Стосовно особистості людини некоректними є фінальні моделі та прогнози, побудовані на принципі детермінізму. Може йтися тільки про сценарії варіантів розвитку подій, коли в кожен момент часу людина чи суспільство реалізують одну можливість із набору потенційних.

Гуманітарна парадигма, в центрі якої перебуває людина, пропонує звернути увагу не на вивчення відхилень і захворювань психіки, а на ресурси й потенціал особистості, її позитивне функціонування. Значний внесок у розробку проблеми здорової життєдіяльності робить позитивна психологія, зосереджена на вивченні ресурсних аспектів психіки людини на відміну від орієнтації на психологічні проблеми та патології. Основними темами позитивної психології виступають щастя, оптимізм, довіра, солідарність. З погляду позитивної психології здоров'я включає в себе здатність людини отримувати задоволення від життя, створювати баланс між життєдіяльністю й зусиллями, спрямованими на досягнення психологічної стійкості, вибудовувати приємне, добре і змістовне життя.

Основна ідея позитивної психології полягає у тім, що недостатньо звільнити людину від неприємних симптомів і проблем, щоб вона відчула себе благополучною і щасливою, і що вивчення закономірностей оптимального, благополучного життя й діяльності повинне являти собою окреме поле психологічних досліджень.

Нагромадження психологічних досліджень теоретичного й прикладного характеру привело до потреби в їхній систематизації й пошуку нових інтегративних підходів, що пояснюють вплив на людину умов середовища. Виникла необхідність у пошуку й розробці нових підходів, які передбачають не стільки збільшення нових перемінних й, відповідно, наукових понять, які їх пояснюють, скільки зміни уявлень про взаємодію суб'єкта з його соціальним оточенням, середовищем, у якому відбувається його життєдіяльність.

Визнання більш тісних відносин суб'єкта й середовища має потребу в новому баченні багатьох питань і шляхів їхнього вирішення. Важливим стає не тільки загальна успішність людини з тими чи іншими психофізичними порушеннями, а і її здатність налагоджувати соціальні стосунки й максимально використовувати можливості соціуму.

Методологічні границі експериментальних досліджень, зручних для вивчення класичних психологічних категорій, таких як психічні процеси, стани, властивості, якості, здатності виявилися дещо обмеженими у вирішенні широкого кола проблем, пов'язаних з факторами, які обтяжують розвиток людини з психофізичними порушеннями.

Обговорюючи питання про співвідношення розвитку психіки й розвитку особистості, А. Петровський і М. Ярошевський зазначали, що при єдності цих процесів вони не є тотожними. Хоча розвиток психіки в цілому, й формування перцептивних, мнемічних, інтелектуальних процесів у його складі, зокрема, є важливим компонентом, стороною, аспектом розвитку особистості, тільки ним розвиток особистості не вичерпується, адже поза увагою дослідників залишаються, зокрема, її емоційні та вольові характеристики [4].

Ці міркування висловлюються тут лише тому, що методологічно неприпустимим є повне отождошення понять «особистість» і «психіка», яке виявилось однією із основних причин деформації деяких вихідних принципів розуміння рушійних сил розвитку особистості.

Як стверджував у своїх працях А. Петровський і М. Ярошевський, традиційний підхід до проблеми розвитку не знав у минулому розрізнення розвитку особистості й розвитку психіки. Тим часом подібно до того, як особистість і психіка є нетотожними, хоча й перебувають у неподільній єдності, так і розвиток особистості (як системної соціальної якості індивіда, суб'єкта суспільних відносин) і розвиток психіки утворюють єдність, але не тотожність [4].

Початок методологічному штурму ідеї про тотожність особистості й психіки, що імпліцитно існує в працях багатьох психологів, поклав Е. Льєнков який вважав за необхідне «шукати відгадку» структури особистості у просторі поза органічним тілом індивіда й саме тому, як не парадоксально, у внутрішньому просторі особистості. У тому самому просторі, в якому спочатку виникає людське ставлення до іншого індивіда (саме як реальне, чуттєво-предметне, матеріально-відчутне ставлення «усередині» тіла людини, що потім перетворюється в те саме «ставлення до самого себе», опосередковане ставленням до «іншого», що і становить суть особистісної, специфічно людської природи індивіда [1].

Ще донедавна в теоретичних і емпіричних дослідженнях в царині спеціальної психології пріоритет надавався вивченню особливостей психіки дітей та підлітків, а цілісний розвиток, становлення й формування депривованої особистості на різних вікових етапах, переважно, залишались без уваги. Крім того, у повсякденній практиці роботи домінувала утилітарна установка на розвиток окремих психічних процесів (сприймання, уяви, пам'яті, уваги мислення й т.п.), формування практичних навичок та умінь, а ресурсний потенціал

особистості, при цьому, не розглядався. Проте, як зазначає С. Мадді, чим більш депривовані життєві потреби, тим більшою буде тенденція особистості щодо їхнього задоволення. Стан депривованості, на його думку, характеризується високою психологічною напругою, і, відповідно, в особистості виникає ціль, спрямована на редукцію цієї напруги [3].

Феномен депривації у психологічній науці останнім часом набуває усе більшої ваги, оскільки виступає суттєвим гальмівним чинником для повноцінного розвитку особистості. Такий підхід є ключовим твердженням багатьох досліджень, які визначають депривацію як психологічне явище, що впливає на різні сторони людської особистості та означає позбавлення або обмеження людини в певних життєво важливих потребах упродовж певного часу.

На підставі теоретико-методологічних підходів і власних міркувань в якості пояснювальних принципів, що необхідні для розуміння визначеного нами предмету спеціальної психології, яким є психологія депривованої особистості дітей та дорослих, зокрема їхній особистісний потенціал, що є джерелом позитивних особистісних змін навіть в умовах тривалої поліфакторної депривації базових особистісних потреб, ми означуємо наступні: принцип поліфакторної депривації особистісних потреб; принцип дизонтогенезу особистості; принцип виснаження особистісних ресурсів; принцип негативного функціонування особистості; принцип віктимізації особистості; принцип редукції діяльності; принцип дефіциту особистісного досвіду; принцип фрустрації особистості; принцип невротизації особистості; принцип психологічної інвалідації особистості [2].

Всі наведені принципи тісно між собою зв'язані, вони певним чином взаємообумовлені й взаємозалежні. Крім того, дані принципи утворюють систему висхідних координат, які визначають весь хід дизонтогенезу особистості.

Отже, підсумовуючи усе сказане зазначимо, що визначені нами пояснювальні принципи в їхній сукупності дозволяють краще зрозуміти й дослідити такий надзвичайно складний і суперечливий предмет спеціальної психології, яким є психологія депривованої особистості.

Література:

1. Ильенков Э. В. *Философия и культура*. М. : Политиздат, 1991. 461 с.
2. Кобильченко В., Омельченко І. *Спеціальна психологія* : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2020. 224 с (Серія «Альма-матер»).
3. Мадди С. Смыслообразование в процессах принятия решения. *Психологический журнал*. 2005. Т. 26. № 6. С. 87-101.

4. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. *Основы теоретической психологии*. М. : ИНФРА-М, 1998. 528 с.

5. Селигман Мартин Э. П. *Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни*. М.: Издательство «София», 2006. 368 с.

Kurova A. V.,

**Candidate of Psychological Sciences (Ph.D.),
Associate Professor at the Department of Psychology,
National University «Odessa Law Academy»**

Kriukova M. A.,

**Candidate of Psychological Sciences (Ph.D.), Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology,
National University «Odessa Law Academy»
Odesa, Ukraine**

SOME PSYCHOLOGICAL FEATURES OF INTERPERSONAL INTERACTION IN A MODERN EDUCATIONAL SPACE

The educational space represents a real space-time continuum of the functioning of interpersonal relations concerning the purpose and the organization of the educational process that is based on informational directives and normative values. On the one hand, it includes the psychological interaction concerning the function of the educational process, namely the informational, regulative and didactic side, and on the other hand, it is related with psychological interaction, actually with communication (communicative, interactive and perceptive aspects), the component of values and the social experience of a personality.

The computerization of all spheres of life in a modern society in psychological context is, first of all, related with the influence of modern computer technologies on human psyche, and with the problem of the transformation of interpersonal relations, that are mediated by the use of technical informational means in different spheres of human activity.

According to V. Khalin, the specificity of a modern educational space consists in quick and constant changes of a global informational environment, and the influence of the process of the computerization is significant [6].

In his scientific researches, R. Pavliuk emphasizes the fact of the cooperation between all the subjects of educational process and determines its features in the context of virtual and educational environment. The pedagogical interaction in virtually-educational environment he understands